

EKOUMANISTIK TA'LIMDA IJTIMOYIY-EMOTSIONAL KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH

Fayziyev Muhammad Shukrulloevich

Buxoro ichki ishlar akademik litseyi o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ekogumanistik ta'lim tizimida ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim jarayonida ekologik ong, insonparvarlik qadriyatlarini va emotsional intellektni uyg'un rivojlantirish dolzarb pedagogik masala sifatida qaralmoqda. Maqolada ekogumanistik yondashuvning mazmuni, uning shaxs kamolotiga ta'siri hamda ta'lim jarayonida empatiya, hamkorlik, kommunikativlik, mas'uliyat, refleksiya va konfliktlarni boshqarish kabi ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni shakllantirishdagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, ekologik madaniyatni rivojlantirish orqali yoshlarning jamiyat va tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Ekogumanistik ta'limning innovatsion metodlari, interfaol texnologiyalar, loyiha asosida o'qitish va refleksiv yondashuvlarning samaradorligi ilmiy nuqtai nazardan asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari ekogumanistik ta'limning ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirishdagi integrativ va transformativ ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: ekogumanistik ta'lim, ijtimoiy-emotsional kompetensiya, ekologik ong, emotsional intellekt, empatiya, refleksiya, kommunikativ kompetensiya, ekologik madaniyat, innovatsion pedagogika, shaxs rivoji, insonparvarlik, barqaror taraqqiyot, pedagogik texnologiyalar, ekologik tarbiya, hamkorlik, mas'uliyat, kreativ fikrlash, ta'lim metodlari, refleksiv yondashuv, integrativ ta'lim.

Zamonaviy globallashuv sharoitida ta'lim tizimi oldida nafaqat bilim berish, balki jamiyat va tabiat bilan uyg'un yashay oladigan, emotsional jihatdan barqaror, ijtimoiy faol va mas'uliyatli shaxsni shakllantirish vazifasi ham turibdi. Shu jihatdan ekogumanistik ta'lim konsepsiyasi inson, jamiyat va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashga qaratilgan integrativ pedagogik yondashuv sifatida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ekogumanistik ta'limning asosiy mohiyati shundan iboratki, u ta'lim oluvchida ekologik ong bilan bir qatorda insonparvarlik qadriyatlarini, emotsional

sezgirlikni va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirishni ko'zda tutadi. Ayniqsa, bugungi ekologik inqirozlar, ijtimoiy ziddiyatlar va axborot bosimi kuchayib borayotgan davrda yoshlarning ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarini rivojlantirish pedagogik jarayonning ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda.

Ijtimoiy-emotsional kompetensiyalar insonning o'z his-tuyg'ularini anglash, boshqarish, boshqalar bilan samarali muloqot qilish, empatiya namoyon etish, konfliktlarni konstruktiv hal etish hamda mas'uliyatli qarorlar qabul qilish qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Ushbu kompetensiyalar shaxsning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi, kasbiy rivoji va ruhiy salomatligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Ekogumanistik ta'lim esa aynan mana shu kompetensiyalarni ekologik va insonparvarlik qadriyatlarini bilan uyg'un holda rivojlantirish imkonini beradi. Chunki tabiatga ehtiyotkor munosabatda bo'lish, ekologik muammolarni anglash va ularni hal qilish jarayonida insonlarda hamkorlik, empatiya, jamoaviy mas'uliyat va refleksiv tafakkur shakllanadi.

Ekogumanistik ta'lim konsepsiyasi insonni tabiatning bir bo'lagi sifatida ko'rib, uning ma'naviy, axloqiy va emotsional rivojlanishini ekologik madaniyat bilan bog'liq holda talqin qiladi. Mazkur yondashuvning asosiy g'oyasi shundan iboratki, insonning tabiatga bo'lgan munosabati uning jamiyatdagi boshqa insonlarga bo'lgan munosabatiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ekologik ta'lim jarayonida ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirish orqali shaxsda tolerantlik, bag'rikenglik, insonparvarlik va mas'uliyat hissini kuchaytirish mumkin. Masalan, ekologik loyihalarda ishtirok etayotgan talabalar yoki o'quvchilar tabiatni asrash bilan bir qatorda jamoada ishlash, o'zaro fikr almashish, birgalikda qaror qabul qilish va muammolarni hal etish kabi ko'nikmalarni ham egallaydilar.

Bugungi pedagogik amaliyotda ekogumanistik ta'limni amalga oshirishning turli metod va texnologiyalari mavjud. Xususan, loyiha asosida o'qitish, muammoli ta'lim, refleksiv metodlar, interfaol o'yinlar, ekologik treninglar va kreativ topshiriqlar ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Loyiha asosida o'qitishda talabalar ekologik muammolarni o'rganish va ularni hal qilishga qaratilgan amaliy faoliyat bilan shug'ullanadi. Bu esa ularda mas'uliyat, tashabbuskorlik, liderlik va hamkorlik kompetensiyalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, ekologik mavzulardagi muhokamalar va debatlar o'quvchilarning kommunikativ

kompetensiyalarini mustahkamlaydi, turli nuqtai nazarlarni tushunish va hurmat qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Ekogumanistik ta'limda refleksiya muhim pedagogik vosita sifatida alohida o'rin egallaydi. Refleksiya jarayonida o'quvchilar o'z his-tuyg'ularini, xatti-harakatlarini va ekologik faoliyat natijalarini tahlil qiladilar. Bu esa ularda o'zini anglash, emotsiyalarni boshqarish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Refleksiv yondashuv orqali shaxs o'zining tabiat va jamiyat oldidagi mas'uliyatini chuqurroq his qila boshlaydi. Ayniqsa, ekologik muammolar bilan bog'liq real hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish yoshlarning emotsional sezgirligini oshiradi va ularda ekologik hamdardlik hissini shakllantiradi.

Ekogumanistik ta'limning muhim jihatlaridan biri ekologik madaniyatni shakllantirish orqali emotsional intellektni rivojlantirishdir. Emotsional intellekt insonning o'z emotsiyalarini boshqarishi, boshqalarning his-tuyg'ularini tushunishi va samarali ijtimoiy aloqalarni yo'lga qo'yish qobiliyatidir. Ekologik ta'lim jarayonida tabiat hodisalarini kuzatish, ekologik muammolarni his qilish va ularning insoniyat taqdiriga ta'sirini anglash orqali o'quvchilarda emotsional sezgirlik kuchayadi. Natijada ularda tabiatga nisbatan ehtiyotkorlik, boshqalarga nisbatan esa mehr-shafqat va hamdardlik hissi shakllanadi. Bu esa jamiyatda ijobiy psixologik muhitni yaratishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Ta'lim jarayonida ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirishning samaradorligi ko'p jihatdan pedagogning kasbiy kompetentligiga ham bog'liq. Ekogumanistik yondashuvni amalga oshiruvchi pedagog nafaqat ekologik bilimlarga ega bo'lishi, balki emotsional jihatdan yetuk, kommunikativ va refleksiv ko'nikmalarga ega bo'lishi lozim. Chunki o'qituvchi o'zining shaxsiy namunasida ekologik madaniyat va insonparvarlik qadriyatlarini namoyon etadi. Zamonaviy pedagog o'quvchilarning emotsional ehtiyojlarini tushunishi, ularni qo'llab-quvvatlashi va ijobiy motivatsiya yaratishi zarur. Shu ma'noda pedagogik kommunikatsiya ekogumanistik ta'limning asosiy tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi.

Ekogumanistik ta'lim ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirish orqali barqaror taraqqiyot g'oyalarini ham qo'llab-quvvatlaydi. Barqaror taraqqiyot inson, jamiyat va tabiat manfaatlari o'rtasidagi muvozanatni saqlashga qaratilgan konsepsiya bo'lib, unda ekologik mas'uliyat muhim o'rin tutadi. Yosh avlodda ekologik ong va emotsional mas'uliyatni shakllantirish orqali ularni kelajakdagi global muammolarni

hal etishga tayyorlash mumkin. Ayniqsa, iqlim o'zgarishi, suv tanqisligi, chiqindilar muammosi va biologik xilma-xillikning kamayishi kabi masalalar yoshlarning nafaqat bilimini, balki ijtimoiy-emotsional tayyorgarligini ham talab qiladi.

Ekogumanistik ta'limning yana bir muhim jihati uning integrativ xarakterga ega ekanligidir. Mazkur yondashuv pedagogika, psixologiya, ekologiya va sotsiologiya fanlarini o'zaro uyg'unlashtiradi. Bu esa shaxs rivojlanishiga kompleks yondashuvni ta'minlaydi. Masalan, ekologik loyihalarda ishtirok etayotgan talabalar nafaqat ekologik muammolarni o'rganadilar, balki jamoa bilan ishlash, liderlik qilish, o'z fikrini himoya qilish va boshqalarning fikriga hurmat bilan qarash kabi ko'nikmalarni ham rivojlantiradilar. Shu tariqa ekogumanistik ta'lim shaxsning intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishini bir butun tizim sifatida qo'llab-quvvatlaydi.

Raqamli ta'lim texnologiyalarining rivojlanishi ham ekogumanistik ta'lim imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Virtual laboratoriyalar, ekologik simulyatsiyalar, onlayn muhokamalar va raqamli loyihalar yoshlarning ekologik va ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Ayniqsa, multimedia vositalari orqali ekologik muammolarni vizual namoyish qilish o'quvchilarning emotsional ta'sirchanligini oshiradi va ularni faol fuqarolik pozitsiyasiga undaydi. Shu bilan birga, raqamli muhitda hamkorlikda ishlash ko'nikmalari kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, ekogumanistik ta'lim zamonaviy ta'lim tizimining innovatsion va istiqbolli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur yondashuv orqali shaxsda ekologik ong bilan bir qatorda ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni ham samarali rivojlantirish mumkin. Empatiya, kommunikativlik, refleksiya, mas'uliyat, emotsional intellekt va hamkorlik kabi kompetensiyalar ekologik ta'lim bilan integratsiyalashgan holda yanada barqaror va samarali shakllanadi. Ekogumanistik ta'lim nafaqat ekologik madaniyatni rivojlantiradi, balki insonparvarlik, tolerantlik va ijtimoiy birdamlik kabi qadriyatlarni ham mustahkamlaydi. Shu sababli ta'lim tizimida ekogumanistik yondashuv asosida ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirish bo'yicha metodik va amaliy ishlarni yanada kengaytirish dolzarb pedagogik vazifa sifatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. New York, NY: Bantam Books.
2. UNESCO. (2020). *Education for Sustainable Development: A Roadmap*. Paris: UNESCO Publishing.
3. Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2004). Emotional intelligence: Theory, findings, and implications. *Psychological Inquiry*, 15(3), 197–215.
4. Noddings, N. (2013). *Caring: A Relational Approach to Ethics and Moral Education*. Berkeley, CA: University of California Press.
5. Sterling, S. (2010). Transformative learning and sustainability: Sketching the conceptual ground. *Learning and Teaching in Higher Education*, 5, 17–33.
6. Elias, M. J., Zins, J. E., Weissberg, R. P., et al. (1997). *Promoting Social and Emotional Learning: Guidelines for Educators*. Alexandria, VA: ASCD.
7. Palmer, J. A. (1998). *Environmental Education in the 21st Century: Theory, Practice, Progress and Promise*. London: Routledge.
8. Bar-On, R. (2006). The Bar-On model of emotional-social intelligence. *Psicothema*, 18, 13–25.
9. Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. New York, NY: Macmillan.
10. Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. New York, NY: Continuum.